

C S U K Á S I S T V Á N

ITT A KEZEM, NEM DISZNÓLÁB!

Itt a kezem, nem disznóláb!

Barátsággal köszöntelek, szívélyesen üdvözöllek, szervusztok, szia, csaó, jó reggelt, jó napot, jó estét, kezét csókolom, viszontlátásra, adj' isten, tisztelem, agyó, pá, mély hódolatom, alázatos szolgája, ég áldjon, béke veled, itt a kezem, nem disznóláb, csapj bele!

Mi ez, amit itt egy szuszra elsoroltam? Ha sok kifejezést már nem használunk is, mert idejét múlta, mindenki számára világos, hogy köszönről, üdvözlésről van szó. Mikor szoktunk köszönni? Ha valakivel vagy valakikkel találkozunk, vagy ha elválunk, elbúcsúzunk. Ez is teljesen világos, egyedül nem szoktunk köszönetni, ugyebár, még tükör előtt sem, mert az roppant furcsa lenne, nem szokás, még ki is nevetnék érte az emberfiát!

Nem is hinnétek, hogy a köszönés milyen régi-régi szokás. Úgy is mondhatnám, hogy a legelső illemszabály, amit az ember kitalált. És mennyi-mennyi változata volt és van! „Ahány ház, annyi szokás” – tartja a közmondás. Ez a köszönről is érvényes. A legelső üdvözlés valami olyasféle lehetett, hogy mikor két vadászgató ősemler meglátta egymást, nagyot rikkantottak, és egymás felé lengették üres tenyerüket. Ez az üdvözlés mai nyelvre lefordítva azt jelentette: örülök a találkozásnak, barátságos a szándékom, láthatod, hogy üres a tenyerem, nincs benne fegyver!

Vagy itt van a kalapemelés. Ez a szokás onnan ered, hogy az ókorban a rabszolgáknak kopaszra volt nyírva a fejük, s a fejfedőt felemelve, meg kellett mutatniuk.

Ez a két mozdulat ma is ismerős. Később köszöntő szavakat is mondtak hozzá, mint például azt, hogy itt a kezem, nem disznóláb! Ez pedig nem azt jelentette, amin ti most elmosolyodtok, hogy persze hogy nem disznóláb! (Bár hosszas vízhiány esetén nem nagy a különbség!) Hanem azt, hogy nincs benne fegyver, ugyanis tréfásan a kovás pisztolyt vagy puskát hívták „disznólábnak”, mivel úgy külsőre hasonlított rá.

Miért köszönetnek egymásnak az emberek? Miért mutatják barátságos szándékukat? Miért használatos a mai napig is annyi-annyi szokás, illemszabály? Mi értelme van egyáltalán az illemnek, mi szükség van rá?

Csupa-csupa fontos kérdés. Gyertek, beszéljük meg együtt! Kezdjük mindjárt az elején.

Nem vagyunk egyedül

Mi az, amit mindenki feltétlenül tapasztal, észrevesz már gyerekkorában? El fogtok ámulni az egyszerű válaszon: az, hogy nincsen egyedül!

– Persze hogy nem vagyok egyedül! – mondja Jóska, s egy szemernyi értetlenség rezege a hangjában. – Itt vannak a szüleim: édesanyám, édesapám, itt vannak a nagyszüleim, itt van a húgom, ez őt, azután itt van a barátom, a Lackó, azután a rokonok meg a szomszédok, azután az iskola, azután a játszótér.

Jóskának elfogyott mind a tíz ujja, ahogy ujjait behajlítgatva számolta a családtagokat és az ismerősöket.

– És itt vagy te! – mutatott rám az állával.

Ugyanis én voltam Jóska legújabb ismerőse.

Röviden el kell mesélnem, hogyan ismerkedtünk meg. Éppen ezen a könyvön törtém a fejemet, s hogy a fejtörés jobban menjen, kiültem a térre, egy padra. Engem ugyanis egyáltalán nem zavar a lárma, a nyüzsgés, a villamoscsilingelés, ilyen a természetem. Még az sem zavart túlságosan, mikor egyszerre csak egy labda volt az ölemben. Csak úgy! Hípp-hopp! Szép új labda volt, azt rögtön láttam. Mikor felnéztem, azt is láttam, hogy kié. Úgy öt-hat lépésre állt tőlem Jóska, és zavartan nézett rám. Azonnal felismertem, hogy ez többszörösen kényes helyzet. Először, ugye, itt van ez a labda az ölemben. Másodszor, ott áll Jóska zavartan. (Ekkor még természetesen nem tudtam, hogy Jóskának hívják.) Harmadszor azt is láttam, hogy Jóska szeretné visszaszerezni a labdáját, csak nem tudja, hogyan fogjon hozzá.

Segíteni akartam, mert nem szeretem elhúzni a kényes helyzeteket, felemeltem a labdát, és azt mondtam:

– Szervusz! A tiéd?

Jóska előbbre lépett, összeszorított szájjal motyogott valamit, amit lehetett csókolomnak is meg lakodalomnak is érteni, megfogta a labdát, és a hóna alá csapta. De nem ment el, csak állt.

Eléje tartottam a tenyeremet.

– Itt a kezem, nem disznóláb, csapj bele! Tegeződjünk, úgy egyszerűbb. Szervusz! Azt hiszem, én vagyok az öregebb.

Kiderült, hogy Jóskának kellemesen csengő hangja van, mert vidoran belecsapott a tenyerembe, és érthetően, tisztán azt mondta:

– Szervusz!

No, gondoltam magamban, ha már úgylis az illemszabályokon töröm a fejemet, itt a kiváló alkalom, hogy kipróbáljam őket az életben is. Éppen ezért rögtön két dolog jutott az eszembe: ha már ilyen szerencsésen megismerkedtünk, feltétlenül be kell mutatkoznunk. Hiszen valahogy meg kell szólítanunk egymást. Az a legtisztább, ha a nevünket használjuk, azért van. A másik dolog pedig: meg kell tudnom, hogy Jóska ráér-e egyáltalán, van-e kedve beszélgetni, hiszen nem szabad visszaélni a helyzettel, senkire se szabad ráerőltetni a magunk gondját-baját. Igen ám, de a megszólításnál mindjárt van egy bökkenő. Én szólíthatom őt Jóskának, de ő hogyan szólítson engem? Tudom én jól, nem kis gond ez, hogy egy gyerek hogyan szólítson meg egy felnőttet. Itt van persze a bácsi meg a néni, ez általában jó is meg helyes is, használjuk is, hogy tanító bácsi meg tanító néni meg rendőr bácsi meg trafikos néni. De van olyan eset, amikor ez nem jön az ember gyereke nyelvére, meg sután is hangzik, olyankor például, mikor a felnőtt még fiatal a bácsi-néni megszólításra.

Azután itt van a magázás-tegezés kérdése. Ugyebár azt mindenki érzi, hogy csak úgy nem tegezhetünk le valakit. Általában először mindenkit magázni szoktunk. Csak így meg nem mindig sikerül természetesen beszélni. Olyan nyakatekert mondatok sikerednek. Kényszeredetten használjuk a tetszik szót, magunk is érezzük, hogy milyen félresikerült, komikus mondatok csúsznak ki a szánkron. Ilyenek például: „Fel tetszik tudni venni egyedül a kabátot?” Vagy: „Arra tetszenek a néniéknek is menni?”

Pedig csak azt akarjuk mondani: „Fel tudja egyedül venni a kabátját?” És: „Arra mennek a néniék is?” Azért cikornyázzuk és ferdítjük el a természetes beszédet, mert udvariasak akarunk lenni. Ez persze helyes! De udvariasak lehetünk úgy is, hogy a megszólításhoz hozzátesszük a kérem szót. Például ehelyett, hogy „Rendőrr bácsinak nem tetszik tudni, hány óra van?” – mondhatjuk nyugodtan ezt: „Rendőrr bácsi, kérem, nem tudja, hány óra van?”

Úgy gondolom, az a legfontosabb, hogy mindig érthetően, természetesen és magyarul fejezzük ki magunkat. Hagyjuk el nyugodtan a nyelvgyötrő cikornyákat, tetszikeket, udvariasságunkat, illedelmességünket kimutathatjuk a hangsúlyozással, udvarias mosollyal, arccal is. Sok-sok beszélgetés, ismerkedés, barátkozás romlik el már az elején, mert az ember fia előbb-utóbb belezavarodik a tetszikezésbe. Maga sem érzi természetesnek ezt a beszédet, és idegesíti, hogy nem azt mondja, amit akar.

A tegezéssel is az a helyzet, hogy várjuk meg, amíg az idősebb kezdeményezi. Tudniillik azt, hogy a gyerek is visszategezze. A felnőtt ugyanis mindig tegezi a gyereket. Ez már így van, ezen nem kell megsértődni, udvariasan magázzuk továbbra is, ha nem ajánlja fel a tegezést. Bár én mindig azt tartom, hogy a társalgásnak, beszélgetésnek egyenlő feltételekkel kell folynia, vagyis legalább annyit engedjünk meg a másiknak is, mint magunknak. Ettől még lehetünk udvariasak. Sőt illedelmesek!

Bemutakoztam hát Jóskának, megmondtam a teljes nevemet.

Jóska is bemutatkozott.

– Kovács József vagyok. Kilencéves leszek.

Újra kezdet ráztunk, s mosolyogva egymás szemébe néztünk.

Lendítettem egyet a beszélgetésen.

– Szólíts István bácsinak, vagy Pistának, vagy Pista bátyámnak!

Jóska egy pillanatig töprengett.

– Négy szemközt Pistának foglak hívni, ha pedig emlegetlek, István bácsinak.

Elégedetten bólintottam. Jóskának határozottan van érzéke a finomságokhoz. Milyen ügyesen választott most is. Észrevette és illő szerénységgel elhárította azt a kicsi hengegési alkalmat, ami egy ilyen megfogalmazásban rejlik: „Tudjátok, fiúk, beszélgettem a Pistával, azzal, aki könyveket ír...”

– Engem Jóskának hívnak a barátaim – mondta, majd ő is lendített egyet a beszélgetésen. – Mit csinálsz itt?

Elítélhető, hogy kíváncsiskodott, és először ő? Semmi esetre sem. Nagyon helyesen mérte fel, hogy nyugodtan megkérdezheti. Mert jegyezzünk meg egy fontos illemszabályt: minden a körülményekhez képest helyes vagy helytelen! Mert például ha Jóska az előbbi kérdést egy idegennek teszi fel, esetleg sértő is lehet.

– Egy könyvön töröm a fejemet – válaszoltam.

– Miről szól?

– Az illemről. Hogy miért köszönünk egymásnak. Meg miért használatos a mai napig is annyi-annyi illemszabály. Meg mi értelme van egyáltalán az illemnek, mi szükség van rá?

– Valóban, miért? – kérdezte Jóska.

– Érdekel? – kérdeztem vissza, s ezzel udvariasan meg is tudakoltam, hogy ráér-e, érdekl-e a téma.

Jóska bólintott, leült a padra, a lábához tette a labdát. Majd észbe kapott, hogy itt éppen az illemtől lesz szó, gyorsan megkérdezte:

– Leülhetek?

Tapintatosan tudomásul vettem a kész helyzetet, és ekkor kérdeztem meg, hogy mi az, amit mindenki tapasztal. Erre mondta Jóska, hogy persze hogy nincs egyedül! És felsorolta a környezetében élőket.

– Tedd hozzá még a várost, az országot, sőt az egész földgolyót! – javasoltam.

– Az körülbelül hárommilliárd ember – jelentette ki Jóska.

– Igen. És mi következik ebből? Az, hogy ennek a sok embernek érintkezni, találkozni, beszélgetni kell egymással. Mivel egymás mellett élnek, segíteniük kell egymásnak, ki kell térni egymás útjából, hogy össze ne ütközzenek, meg kell egyezniük, és el kell viselniük egymást, vagyis viselkedni kell, mégpedig legalább úgy, ahogy az először köszönő őseink: barátságosan!

– Azzal is, akit nem ismerünk?

– Igen. Hátha megismerkedünk.

– Azzal is, akit nem szeretünk?

– Azzal is udvariasnak kell lenni. Az illemszabályok védenek is.

– Védnek? Hogyan védnek?

– Úgy, hogy ha megtartjuk és a másik is megtartja, nem fajul nyílt, rosszízű veszekedésé az ellenszenv. Kordában lehet tartani.

Jóska elgondolkozott.

– És ha, tegyük fel, mégis összeverekedtem valakivel?

– Az illemszabályok arra is adnak módot, hogy ne tartson örökké a harag. Például kölcsönösen bocsánatot lehet kérni, udvariasan el lehet simítani az ügyet.

– Utána – szögezte le Jóska. – És előtte mire jók az illemszabályok? Úgy értem, hogy nekem, személyesen mi hasznom van belőlük?

– Az illemszabályok lényege az, hogy kölcsönösök. Csak akkor tartanak például tiszteletben téged, ha te is tiszteletben tartasz másokat. Csakis akkor! Vagy vegyük a köszönést. Látszólag üres formáság, de például alkalmat ad a folytatásra, vagyis a barátkozásra. Ez is haszon. De köszönni is többféleképpen köszönünk.

– Többféleképpen? Nemcsak egyféle köszönés van?

– Mondhatom, hogy ahány helyzet van az életben, annyiféle köszönés van. Más például, ha érkezünk, vagy ha búcsúzunk. Ha belépünk egy üzletbe, azt mondjuk például, hogy jó napot. Vagy jó reggelt vagy jó estét! Ha kijövünk: viszontlátásra!

– És a kezét csókolom?

– Mi van a kezét csókolommal?

– Nem nagyon szeretem – ismerte be Jóska. – Olyan vicces, ha például egy férfinak mondom!

– Akkor mondd csak a nőknek! Ezt valóban inkább nőknek illő mondani.

– És ki köszön előbb? Mindig én?

– Attól függ. Ha például te lépsz be valahová, vagy te szólítasz meg valakit, vagy te távozol először, akkor te köszönsz előbb. Ezzel a megjelenésedet is jelzed, illetve a szándékodat, ha meg akarsz szólítani valakit, vagy távozni akarsz.

– És ha az utcán találkozom valakivel?

– Az udvarias embert általában nem lehet megelőzni a köszönésben. Próbálj te az első lenni mindig. Nem olyan nagy fáradság!

– És nekem sohasem köszönnek előre?

– Dehogynem! Mikor például hozzád lépnek be, vagy téged szólítanak meg. De ebből nem kell önérzeti ügyet csinálni. Próbálj meg mindig elsőnek köszönni. Ez nem szolgálalkúság, hanem udvarias szolgálatkészség.

– És ha nem köszönök vissza?

– Az nagy udvariatlanság. Egyenesen sértő!

– És milyen köszönés van még?

– Van családi, baráti és hivatalos köszönés. Az ember a családjának szeretettel köszön, vagyis melegebb hangon. Barátok között kialakulhat tréfás köszönés is, amit csak a barátok értenek. A hivatalos köszöntésnek pedig általában adott a formája, mint a katonáknál az „Erőt, egészséget!”, a bányászoknál a „Jó szerencsét!” az úttörőknél az „Előre!”. Ezekhez a köszönésekhez néha kézmozdulat is jár, tisztelgés.

– És mikor nyújtunk kezet?

– Köszönéskor, bemutatkozáskor. Kesztyű nélkül és tiszta kezet.

– Télen is?

– Ha nagy hideg van, fent hagyhatjuk a kesztyűt.

– És nyáron?

– Mi van nyáron?

– Honnan vegyünk kesztyűt, amit lehúzunk?

– Igazad van. Hagyjuk a csudába a kesztyűt! Maradjon a tiszta kéz!

– És ki nyújtja előbb?

– Idősebb a fiatalabbnak, nő a férfinak.

– Többféle köszönés nincs?

– Előfordul, hogy csoportnak köszönünk. Mikor például a barátod megy a mamájával, és te odaköszönsz. Így: „Kézét csókolom!” Ez a mamának szól. „Szervusz!” Ez a barátodnak.

– És ha nem a mamájával megy?

– Ha egy ismeretlennel megy, akkor előbb a barátodnak köszönsz, utána az ismeretlennek.

Eddig jutottunk a beszélgetésben, mikor egy csapat fiú rohant arra, s odakiáltott Jóskának:

– Szia! Nem jössz?

S elrohantak. Jóska, mint egy frissen diplomázott illemtanár, szigorúan nézett utánuk.

– Nem tudnak köszönni! – állapította meg.

– Majd te elmagyarázod nekik.

Jóska bólintott, majd felállt.

- Most elmegyek focizni, de később még visszajövök. Érdekel a dolog!
- Örülök neki.
- Most el kell köszönni?
- Nem. Hiszen visszajössz!

Játszani is csak komolyan lehet!

Jóska sokkal hamarabb visszajött, mint ahogy számítani lehetett rá, tulajdonképpen rögtön visszajött, vagyis úgy tíz perc múlva. Hozta a fociját, és komoran lehuppant a padra. Majd eszébe juthatott valami, mert vidámabb lett a képe.

– Most is kell köszönni, hogy visszajöttem?

– Nem kell. Rövid elválások után nem kell. Az első köszönés jó sokáig kitart. Különben, ha szabad megkérdezni, miért jöttél vissza ilyen hamar? Ne érts félre, én örülök neki. Azazhog az akarom ezzel mondani...

Puff neki! Már lassan úgy beszélek, mint egy két lábon járó illemkönyv! De Jóskának szerencsére volt humorérzéke.

– Szabad! Á, ezekkel nem lehet játszani!

Csak egy pillanatig haboztam, hogy kijavítom az ezekkel velükre, de rögtön elvettem, mert az aztán főbenjáró udvariatlanság, ha kijavítjuk a másikat! Kivétel: a tanár, a szülő, vagyis akik nevelik az illető ifjú állampolgárt. Én nem nevelek, én beszélgetek. Így folytattam tehát:

– Miért nem lehet velük játszani?

Pompásan sikerült becsempészni a velüket!

Jóska dacos arcot vágott. Rábökött a focira.

– Először is: enyém a foci! Világos, hogy én választok csapatot!

Hm! De nem szóltam, nem, nem, előbb lássuk a tényállást.

– Másodszor?

– Másodszor volt képük két gólt rúgni nekem! S ráadásul röhögtek is! Márpedig én nem szeretek veszíteni!

– Harmadszor?

– Mikor követeltem, hogy állítsák ki azt, aki a gólokat rúgta, nem akarták. Erre fogtam a focit, és eljöttem. Nem vagyok köteles játszani! Nincs igazam?

Ez egyenes kérdés, válaszolni kell rá.

– Pedig szeretsz focizni – indítottam meg az ellentámadást.

– Nagyon szeretek – mondta Jóska azonnal.

– Csak veszíteni nem szeretsz.

– Ki szeret? – tárta szét a karját, mint aki tanúnak hívja az egész világot.

Én is a világra hivatkoztam.

– De hát nincs olyan verseny vagy csapatjáték a világon, amelyben valaki ne veszítene. Ez benne az izgalom. Ha mindenki csak győzne, ami képtelenség, borzasztó unalmas lenne. Azonkívül pedig egyszer veszít az ember, máskor győz. Aki ma

vesztett, holnap nyerhet. Mind a két állapot hozzátartozik a játékhoz. Éppen ezért férfiasan, siránkozás, dührohamok és sértődés nélkül kell elviselni a vereséget. A győztes pedig ne hetvenkedjen, mert holnap ő lehet a vesztes.

Ez jó hosszú beszéd volt, de hasznos, mert Jóska eltöprengett.

– Van benne valami – ismerte be férfiasan.

Belelendültem én is, most kell ütni a vasat, amíg meleg!

– Na most: minden játéknak van valamiféle szabálya. Amit meg kell tartani. Vagyis csak akkor lesz jó a játék, ha komolyan vesszük, és szigorúan megtartjuk a szabályokat. Eddig világos?

– Világos – helyeselt Jóska.

– Minden játék, amit többen játszanak: társasjáték. Mit jelent ez? Nemcsak azt, hogy többen vannak, hanem azt is, hogy teljesen egyenlők. Mármint az induláskor, a játék elkezdésekor. Ez nagyon fontos dolog. Nincsenek előnyök, nincsenek kivételezettek, egészséges igazságérzetű ember ilyen nem is kívánhat magának. Szégyellné elfogadni! Hiszen oda lenne a játék tisztasága. És ha egy játék nem tiszta, abban nem érdemes győzni. Csalás árán?...

Nem vitás, egy kicsit szigorúan fogalmaztam, de hát ez az igazság. Az ilyen leckéket ajánlatos egy életre megjegyezni! Aki csal a játékban, az másban is fog csalni, vagyis csorba lesz a jelleme, lepattogzik róla a zománc, mint az ócska fazékról. Ki szeretné, hogy ilyen jellem legyen?!

Jóskának enyhén kipirosodott a füle.

– De hiszen ez csak játék... – motyogta maga elé.

De azért a mag láthatóan kicsirázott benne, igyekeztem siettetni, hadd lássa a lombokat és a virágokat is.

– Nincs szebb dolog, mint a játék. Nincs szebb dolog, mint barátságosan viaskodni, versenyezni, összemérni az erőnket, ügyességünket, eszünket. És milyen jó győzni! Na persze, ha veszít az ember, az nem olyan jó, de kiváló alkalom arra, hogy eddzük a jellemünket, a kitartásunkat, hiszen holnap lehet javítani.

Jóska arcára visszatért az életkedv, megkönnyebbülten elmosolyodott.

– Igazad van. Hogy én milyen pukancsbéka voltam! Két vacak gól miatt! Azt hiszem, hogy most az lenne a legjobb, ha visszamennék. Holnap találkozunk! Szervusz!

Felugrott, elrohant. Nemsokára döngött a foci a téren.

Leplezetlen büszkeséggel néztem az égre. Íme, az illemnek mégis hatalmas ereje van! Megmentett egy szétzüllő focicsapatot, és vidámmá tett egy már-már beboruló délutánt.

- októberben folytatjuk a mesét

Forrás: Digitális Irodalmi Akadémia